

Daaruit komt het beeld naar voren dat leerlingen opdrachten tot het schrijven van brieven kregen, die zij met een keus uit de argumenten in de voorbeeldbrieven tot een eigen brief moesten opstellen, als concept eerst in proza, en vervolgens dienden om te zetten in poëzie. En er was altijd wel een knapste van de klas die zonder het proza-tussenstation de opdracht direct in versvorm kon uitvoeren.

Die typisch humanistische instelling dankt Schut aan zijn leermeester Johannes Tinctorius in Keulen, zoals blijkt uit de brief, die Schut rond 1440 aan zijn vereerde leermeester schrijft: 'Sinds ik U heb verlaten heb ik al mijn tijd gewijd aan het lezen van Tullius, Sallustius, Vergilius, Persius, Horatius, Ovidius, Terentius, de tragedies van Seneca en menig ander redenaar en dichter'. Daarmee toonde hij zich een goede leerling van zijn leermeester. Want ofschoon Tinctorius een theoloog was, verklaarde hij zich een fervent voorstander van de 'studia humanitatis', en noemt ze regelmatig onder de volgende typerende omschrijvingen: 'meliora studia, meliores artes et disciplinae, bona studia, optimae artes, proba studia'.

De conclusie is gerechtvaardigd, dat Engelbertus Schut onherroepelijk behoort tot de prehumanisten boven de Alpen: hij staat op de rand van een nieuw tijdperk: hij handhaaft in de vormgeving van zijn onderwijs nog wel de traditie van de middeleeuwse schoolboeken, maar reikt wat de inhoud betreft weloverwogen vooruit naar een nieuw soort onderwijs, dat geheel op de klassieken is georiënteerd.

Curriculum van Engelbertus Leidensis <Schut>, ±1420-1503

- 1435-1438 studeert in Keulen de Artes Liberales bij Johannes Tinctorius
- 1438 Magister Artium
- ±1445 Schoolmeester aan de Grote School (Stadsschool) te Leiden
- ±1454 Rector van een particuliere school te Leiden
- 1458-1464 Rector van de Grote School te Leiden
- 1464-1503 Rector van een particuliere school te Leiden

Heeft (schriftelijk) contact met tijdgenoten, o.a. Jacobus Hoek, Cornelius Gerardus (alias Cornelius Aurelius of Aurotinus), Wessel Gansfort, Anthonius Haneron, Stephanus Surigonus en Desiderius Erasmus.

Werken:

- *De Arte Dictandi*, een verhandeling in ± 1500 hexameters over de kunst van het brievenopstellen en -schrijven, geschreven 1554; 1581 gedrukt bij Gerardus Leeu.
- *Colores Rhetoricales cum Concordanciis Figurarum Grammaticalium*, een verhandeling in proza over de stijlfiguren; ± 1576-77 gedrukt.
- *Tractatus de Elegancia, Dignitate, Compositione Dictatus*, eveneens een verhandeling in proza over stijlfiguren; 1581 gedrukt bij Gerardus Leeu.
- *De Moribus Mense* en *De Pane Dyalogus, Collocutores: Panis, Pistor, Esor*; beide gedrukt in 1509 bij Jan Seversz. te Leiden.
- De Prologus en Kopjes in hexameters boven de onderwerpen, behandeld in Anthonius Hanerons *Diasynthetica*, editie 1481; gedrukt bij Gerardus Leeu in Gouda.

Sophie van Romburgh, Franciscus Junius FF, zijn yver wint der braven gunst

Sinds september 1994 vervaardig ik als aio van Chris Heesakkers een geannoteerde uitgave van de correspondentie van Franciscus Junius F.F. (1591-1677). Junius was een zoon van de theoloog Fr. Junius, een zwager van

G.J. Vossius, een neefje van Fr. Gomarus, en hij was bevriend met onder meer H. Grotius en J.F. Gronovius.

Na zijn opleiding bij Vossius in Dordrecht en op de Leidse Universiteit, werd Junius predikant te Hillegersberg (1617), maar legde het ambt al voor de Synode van Dort neer. Daarop vertrok hij via Parijs naar Londen, waar hij in dienst trad bij Thomas Howard, Graaf van Arundel, de grootste Engelse verzamelaar van kunst uit de klassieke oudheid. Als gouverneur van de familie en bibliothecaris van de bijzondere collectie, stelde Junius een lijst op van beroemde kunstenaars waarmee Arundels kunstschaten konden worden geïdentificeerd. De daarbij gevoegde inleiding over de ideeën die de klassieken over kunst hadden, werd gepubliceerd als *De Pictura Veterum* (1637), een veelgeprezen werk waarvan het belang ook heden ten dage nog wordt onderkend. Junius' vertalingen van het werk zagen het licht als *De Schilder-Konst der Oude* (1641) en *The Painting of the Ancients* (1638). Daarop begeleidde Junius zijn pupil Aubrey de Vere, die een militaire carrière ambieerde in het leger van Frederik Hendrik, naar Nederland, en schreef een *Paraenesis* met achtentwintig educatieve adviezen voor hem (1644). Joost van den Vondel maakte toen een kort lofdicht op Junius, waarin de regel uit bovenstaande titel voorkomt (*De Wetsteen der Vernuften*, Jan de Brune de Jonge).

Vanaf toen ging Junius zich wijden aan de bestudering van de Germaanse talen, en dat wel op zo'n wijze, dat hij algemeen wordt erkend als de grondlegger van de vergelijkende Germaanse taalwetenschap. Zijn eerste Germaanse publikaties zijn *Observationes in Willeramii Abbatis Francicam Paraphrasin Cantici Cantorum* (1655) en *Cædmonis Monachi Paraphrasis Poeticos Genesios...* (1655). Hoewel vele van zijn Germaanse werken nog onuitgegeven in de Bodleian te Oxford liggen, werd zijn Oudengels woordenboek zo'n eeuw later alsnog gepubliceerd als *Etymologicon Linguae Anglicanae* (Edward Lye, 1743). Maar Junius' grootste triomf is, dat hij de eerste uitgave van de Gotische evangeliën heeft verzorgd, op basis van de tekst in de Codex Argenteus, die Junius' neef Isaac Vossius uit Zweden had meegenomen (*Quatuor... Evangeliorum Versiones...*, 1665). Bij deze evangeliën, waarvan de Oudengelse versie werd verzorgd door de Engelse filoloog Thomas Marshall, maakte Junius een enorm Gotisch glossarium, dat naar onze huidige maatstaven nog het meeste weg heeft van een etymologisch woordenboek (*Gothicum Glossarium*, Dordrecht 1665). Het belang van Junius voor de Germaanse taalwetenschap wordt ook door hedendaagse onderzoekers onderschreven.

Junius verdient daarnaast bekendheid als 'netwerker' tussen geleerden in Engeland en Nederland. Het beeld van Junius als netwerker komt pas naar voren bij het lezen van zijn hele correspondentie. De correspondentie heeft een bescheiden omvang van 217 brieven, ongeveer evenveel van als aan Junius, met vijftig correspondenten. De voertaal is Latijn (80%), Engels (10%) of Nederlands (10%). Van de vijftig correspondenten zijn er zo'n tien mensen leden van de Vossius- of Junius-families, maar de briefwisselingen met deze familieleden vormen wel de helft van de hele correspondentie. Vossius is verreweg de belangrijkste correspondent; de brieven die Junius en Vossius elkaar schrijven vormen eenderde deel van het totaal. Buiten de familieleden zijn er nog vier correspondenten waarmee zo'n tien brieven worden gewisseld: Thomas Marshall, Sir William Dugdale – een Engels antiquaar –, Grotius, en Gronovius. De brieven behandelen veelal familieaangelegenheden, vooral van de familie Vossius, maar ook een verscheidenheid aan andere onderwerpen. Daarnaast zijn er enkele brieven met als thema de *amicitia* die ik als literair zou willen beschouwen.

Wat de relatie van Junius tot de correspondenten ook is, de meeste van hen zijn geleerden, en dat komt in de briefwisselingen tot uitdrukking. Er

is een aantal brieven waarin inhoudelijk over studies wordt gesproken, vooral over Germaanse studies; maar de correspondentie bestaat voornamelijk uit brieven met een vermenging van wetenschap en alledaagse aangelegenheden. Het is een correspondentie waarin geleerden melden wat ze bestuderen, waarin ze via Junius boeken, handschriften, aantekeningen of bijzondere drukken uitlenen, waarin ze suggesties geven over materiaal dat voor geleerden met wie Junius bevriend is van belang kan zijn of voor elkaar aan relevante informatie proberen te komen. Zo krijgen jongeren ook een aanbevelingsbrief mee als ze tijdens hun 'tour' Engeland aandoen, zodat ze door Junius in de Engelse wereld kunnen worden geïntroduceerd. Junius heeft daartoe natuurlijk ook een heel gunstige positie: hij vertoeft in de hoogste Engelse kringen en, wat nog veel interessanter is, hij kan zonder problemen Arundels bijzondere kunstcollectie laten zien. Voor hedendaagse onderzoekers zijn natuurlijk ook de vele vermeldingen van derden van belang. Deze veelal korte verwijzingen vormen samen een beeld van een netwerk, globaal over Engeland en Nederland, van vooral geleerden die zich met de letteren bezighouden, waar Junius als 'netwerker' in zit.

Tot besluit hoop ik dat u zich ook tot de 'braven' wilt rekenen die Junius waarden als kunsthistoricus van de klassieke oudheid, als gouverneur en bibliothecaris, als grondlegger van de Germaanse taalwetenschap en als netwerker tussen geleerden in Engeland en Nederland.

Saskia Stegeman, *De utilitate ac moralitate dedicationum. Dedicaties van en aan Theodorus Janssonius van Almeloveen (1657-1712)*

'De oprechte lezer heeft gelijk, wanneer hij oordeelt dat de meeste dedicaties geschreven zijn, om walging op te kunnen wekken bij eerlijke en fatsoenlijke lezers', schreef de Duitser Nicolaas Gundling in 1737. Hiermee is de toon gezet van de kritiek die na 1700 losbarstte op de dedicatie en die ook nu nog zijn invloed heeft. De kritiek van de meeste schrijvers op de dedicatie concentreerde zich op twee punten: de onoprechte vleierij en de hebzucht van de auteurs, die met hun dedicatie een zo groot mogelijke beloning probeerden binnen te halen. Ondanks dit negatieve oordeel werden echter ook in de achttiende eeuw nog veel werken gepubliceerd met een dedicatie. Blijkbaar was het nut dat men hiervan in de praktijk ondervond toch groter dan het risico een slechte naam te krijgen. Of viel het wel mee met de onoprechtheid in de dedicaties? Modern historisch onderzoek besteedt echter weinig aandacht aan de dedicatie, die nog steeds beschouwd wordt als overbodige en zelfs afkeurenswaardige franje in het voorwerk van een boek. Zowel vanwege het praktische nut - in breder opzicht dan alleen het geld - de *utilitas*, die ze toen bezat voor een auteur, als vanwege de informatie die een historicus eruit kan opdoen, verdient de dedicatie meer aandacht dan ze tot nu toe heeft gekregen.

Een analyse van de opmerkingen en de dedicaties van en aan Th.J. van Almeloveen, arts en hoogleraar in Harderwijk, laat zien dat de werkelijkheid niet zo eenzijdig en negatief was als de kritiek doet vermoeden. Van Almeloveen had geen aandacht voor de eventuele negatieve aspecten die aan een dedicatie konden kleven. Integendeel, hij beschouwde een dedicatie als een noodzakelijk onderdeel van een uitgave. Met de dedicatie van een boek stonden dan ook nog al wat belangen op het spel. In 1705 vroeg Van Almeloveen een goede vriend om advies voor de dedicatie van zijn *Fasti consulares*: 'Je weet vast wel, dat niets voor mij belangrijker is dan mijn goede naam, die zovelen trachten te bezoedelen. Omdat deze goede naam ook afhangt van de boeken die ik schrijf, en vooral van hun voorwerk, namelijk de dedicatie en het voorwoord, wil ik jou om advies vragen.' Uit dit fragment